

Stratégia ochrany pamiatkového fondu na roky 2017 – 2022

Obsah

1	Úvod	2
2	Východiská.....	2
2.1	Kultúrno-politické a spoločenské podmienky	2
2.2	Legislatívne a odbornno-metodické prostredie	3
2.2.1.	Inštitucionálna základňa	3
3	Stručná analýza súčasného stavu	7
3.1	SWOT analýza	8
4	Zámery a ciele.....	11
5	Návrh priorít a opatrení stratégie ochrany pamiatkového fondu na roky 2017-2020.....	14
5.1	Pamiatkový fond a pamiatkové hodnoty	14
5.1.1	Definície a zhodnotenie súčasného stavu pamiatkového fondu	14
5.1.2	Evidencia a Ústredný zoznam pamiatkového fondu	15
5.1.3	Digitalizácia pamiatkového fondu	16
5.1.4	Prezentácia a propagácia pamiatkového fondu	17
5.2	Lokality svetového dedičstva UNESCO	20
5.3	Archeologické dedičstvo.....	24
5.4	Finančné nástroje a finančné zdroje	25
5.5	Rozvoj tradičných stavebných remesiel	29
5.6	Správa kultúrnych pamiatok vo vlastníctve štátu	30
5.7	Inštitucionálne zabezpečenie	32
5.7.1.	Archív Pamiatkového úradu Slovenskej republiky	35

1 Úvod

Pamiatky sú súčasťou duchovného a materiálneho kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky, zdrojom identity, vzdelanosti, historického vedomia a vlastenectva občanov. Sú prostriedkom tolerance, občianskej súdržnosti a porozumenia medzi etnikami a náboženskými skupinami. Pamiatkový fond, predovšetkým národné kultúrne pamiatky (ďalej len „kultúrne pamiatky“), pamiatkové rezervácie, pamiatkové zóny a archeologické lokality sú nielen cenným kultúrnym majetkom, ale aj **významným prvkom ekonomického rozvoja**. Obnova kultúrnych pamiatok a ich primerané využívanie prispieva k zvyšovaniu kvality života, **zvyšuje zamestnanosť a viaže na seba ďalšie pracovné miesta a udržateľný rozvoj**. Ako podstatná zložka **cestovného ruchu**, najmä tzv. **kultúrneho turizmu**, sú a môžu byť zdrojom podnikateľských aktivít a dôležitým rozvojovým faktorom regiónov a obcí Slovenska. **Ochrana pamiatok je verejným záujmom**, na druhej strane musí rešpektovať vlastnícke práva garantované Ústavou SR. Kým zbierkové predmety v múzeách, knižničné dokumenty a archívne dokumenty je možné sústreďovať, konzervovať a uchovávať v podmienkach, ktoré im môžu garantovať zachovanie a ochranu, s pamiatkovým fondom (najmä pokiaľ ide o nehnuteľné kultúrne pamiatky) je situácia zložitejšia. Vďaka jeho osobitej povahe je otázka jeho ochrany a udržiavania jednou z najnáročnejších a zároveň najproblematickejších úloh spoločnosti.

2 Východiská

2.1 Kultúrno-politické a spoločenské podmienky

Formulovanie kultúrnej politiky štátu v oblasti ochrany pamiatok a kultúrneho dedičstva ako celku má vychádzať zo základných princípov fungovania občianskej spoločnosti. Pre efektivitu procesu ochrany pamiatkového fondu je rozhodujúcim najmä aktívny dialóg medzi vlastníckmi, odborníkmi príslušných profesií, predstaviteľmi územných samospráv, orgánov štátnej správy a cirkvami s cieľom zlepšovať vnímanie hodnôt pamiatkového fondu širokou verejnosťou.

Stav kultúrneho povedomia a vzdelanosť spoločnosti v oblasti ochrany pamiatok je kľúčom k porozumeniu a integrácii kultúrnych hodnôt do súčasného života. Je nutným predpokladom angažovania sa odbornej i laickej verejnosti vo veciach kultúrneho dedičstva. Občianska účasť na ochrane a využití pamiatkového fondu je nástrojom a spôsobom k mobilizácii ľudských a ekonomických zdrojov v záujme dosiahnutia stanovených cieľov Stratégie ochrany pamiatkového fondu (ďalej len „stratégia“). Zapojenie kultúrnych pamiatok do rozvojových plánov štátu, regiónov, miest a obcí môže a mal by byť zároveň príspevkom k ekonomickému rastu, predpokladom vzniku novej kvality životného štýlu

a súčasne zdrojom ochrany samotného dedičstva. Osobitnú časť kultúrneho dedičstva predstavuje archeologické dedičstvo.

Predkladaný návrh stratégie má ambíciu konkrétnymi opatreniami realizovanými subjektmi verejnej správy (štátnej správy a samosprávy) odstraňovať disproporciu medzi záväzkami Slovenskej republiky v ochrane a obnove pamiatkového fondu a medzi vyčleňovaním reálnych zdrojov na jeho udržanie a záchranu tak, aby v strednodobom časovom výhľade nedochádzalo k zhoršovaniu stavebnotechnického stavu pamiatkového fondu a jeho úbytku a tým k zhoršovaniu konkurencieschopnosti Slovenskej republiky a k narastaniu „spoločenského dlhu“ v tejto oblasti.

2.2 Legislatívne a odborné-metodické prostredie

Východiskom pri formulovaní stratégie je popri existujúcej legislatíve a implementačných dokumentoch najmä Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva, dokumenty Rady Európy (najmä Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy, Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva (revidovaný) či Európsky dohovor o krajine), Koncepcia ochrany pamiatkového fondu, stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020, dohovory UNESCO a ďalšie dokumenty, ktorými sa Slovensko zaviazalo plniť záväzky a realizovať opatrenia na záchranu kultúrneho dedičstva. Ochrana, obnova, využívanie a prezentácia pamiatok a pamiatkových území je upravená najmä zákonom č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“).

2.2.1. Inštitucionálna základňa

Ochrana pamiatok u nás nadväzuje na tradíciu tzv. viedenskej školy a c.k. Komisie pre výskum a zachovanie pamiatok z r. 1850, z ktorej vzišla organizovaná štruktúra orgánov a organizácií v Uhorsku a neskôr v Československu (napr. Vládny komisariát na ochranu pamiatok na Slovensku). V roku 1951 vznikol Pamiatkový ústav, postupne prešiel reformami a zmenami v pôsobnosti orgánov všeobecnej štátnej správy (bývalé krajské a okresné národné výbory, okresné a obvodné úrady), ktorým podliehali krajské strediská a okresné pamiatkové správy. S pôsobnosťou od 1. 4. 2002 sa Pamiatkový ústav transformoval na orgán špecializovanej štátnej správy – Pamiatkový úrad Slovenskej republiky (ďalej len „pamiatkový úrad“) a krajské pamiatkové úrady, ktoré sú organizačnými útvarmi pamiatkového úradu a štátnu správu vykonávajú v oblasti ochrany pamiatkového fondu v územných obvodoch krajov. Štruktúra krajských pamiatkových úradov a ich pracovísk dostatočne pokrýva celé územie Slovenska.

Výkon štátnej správy je inštitucionálne zabezpečený a štruktúra je stabilizovaná. Riadi ho Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo“) ako ústredný orgán štátnej správy na ochranu pamiatkového fondu, v organizačnej štruktúre ktorého sú funkčne príslušnými útvarmi sekcia kultúrneho dedičstva a pamiatková inšpekcia.

Pamiatkový úrad vykonáva v druhom stupni štátnu správu na úseku ochrany pamiatkového fondu vo veciach, o ktorých v prvom stupni rozhodujú krajské pamiatkové úrady a ďalej najmä

- a) riadi a kontroluje výkon štátnej správy na úseku ochrany pamiatkového fondu uskutočňovaný krajskými pamiatkovými úradmi,
- b) rieši a koordinuje odborné a výskumné úlohy a rozpracúva teóriu a metodológiu ochrany pamiatkového fondu,
- c) zisťuje stav pamiatkového fondu a podmienky jeho ochrany,
- d) schvaľuje zásady ochrany pamiatkového územia vypracované podľa § 11 ods. 2 písm. b),
- e) rozhoduje v prvom stupni v správnom konaní vo veciach zverených mu týmto zákonom na úseku ochrany pamiatkového fondu,
- f) preskúmava záväzné stanoviská krajských pamiatkových úradov,
- g) rozhoduje o odvolaniach proti rozhodnutiam krajských pamiatkových úradov a preskúmava ich rozhodnutia mimo odvolacieho konania,
- h) plní funkciu správcu príslušnej časti štátneho informačného systému,
- i) vedie archív v oblasti ochrany pamiatkového fondu,
- j) zabezpečuje rozvoj teórie a metodológie reštaurovania, buduje študijné, vývojové, reštaurátorské a analyticko-technologické pracovisko a laboratóriá,
- k) zabezpečuje pamiatkové výskumy a reštaurátorské práce,
- l) vykonáva a koordinuje dokumentačnú, vzdelávaciu, výchovnú, edičnú a propagačnú činnosť,
- m) poskytuje odbornú a metodickú pomoc krajským pamiatkovým úradom,
- n) spolupracuje s občianskymi združeniami a nadáciami zriadenými na záchranu, využívanie a prezentáciu pamiatkového fondu,
- o) podieľa sa na medzinárodných projektoch ochrany a obnovy kultúrnych pamiatok a pamiatkových území a spolupracuje s medzinárodnými organizáciami a partnerskými inštitúciami v zahraničí,
- p) poskytuje výpisy a elektronické odpisy 10a) z Ústredného zoznamu pamiatkového fondu (ďalej len „ústredný zoznam“),

q) vydáva pre potreby orgánov verejnej správy, orgánov činných v trestnom konaní a súdov odborné posudky a odborné stanoviská vo veci ochrany pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk,

r) zastupuje štát ako poškodenú stranu v trestnom konaní v rozsahu pôsobnosti podľa tohto zákona.

Pamiatkový úrad spolupracuje s partnerskými úradmi a organizáciami v zahraničí (Česká republika, Rakúsko, Poľsko, Maďarsko) a vytvára podmienky na uplatňovanie medzinárodných zmlúv a dohovorov v oblasti ochrany pamiatkového fondu (najmä dohovorov UNESCO, Rady Európy, ICOMOS atď.) v podmienkach Slovenskej republiky.

Krajský pamiatkový úrad vykonáva štátnu správu vo svojom územnom obvode, ktorým je územný obvod kraja. Krajský pamiatkový úrad koná a rozhoduje v administratívnoprávnych veciach samostatne.

Krajský pamiatkový úrad je v prvom stupni vecne príslušným správnym orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach právnických osôb a fyzických osôb na úseku ochrany pamiatkového fondu, ak zákon neustanovuje inak. Ďalej najmä

a) vykonáva štátny pamiatkový dohľad nad stavom, využívaním a zabezpečením ochrany pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk,

b) vypracúva a vydáva zásady ochrany pamiatkového územia, vypracúva podklady súvisiace s obstarávaním územnoplánovacej dokumentácie pre príslušné orgány štátnej správy a územnej samosprávy, spolupracuje s nimi v procese spracovania prípravnej, projektovej a reštaurátorskej dokumentácie na záchranu, obnovu a využitie kultúrnych pamiatok, pamiatkových území, archeologických nálezov a archeologických nálezísk,

c) usmerňuje činnosti právnických osôb a fyzických osôb pri záchrane, obnove a využívaní pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk a poskytuje im odbornú a metodickú pomoc,

d) rozhoduje podľa § 24, 30 až 33, 35, 36, 39, 42 a 43, vydáva záväzné stanoviská podľa § 30 a 32 a stanoviská podľa § 29,

e) spolupracuje pri zabezpečovaní osobitnej ochrany kultúrnej pamiatky s orgánmi štátnej správy a orgánmi územnej samosprávy v období krízovej situácie 10b) alebo mimoriadnej situácie pri príprave opatrení na uvedené situácie,

f) zabezpečuje v období krízovej situácie, 10b) mimoriadnej situácie 11) a podľa § 31 ods. 4 dočasnú odbornú úschovu hnutelých kultúrnych pamiatok,

g) poskytuje obci metodickú a odbornú pomoc pri evidovaní miestnych pamätihodností,

h) dohliada na dodržiavanie tohto zákona a prijíma opatrenia na odstránenie nedostatkov pri ochrane pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk,

i) ukladá pokuty podľa § 42 a 43.

Okrem orgánov štátnej správy ukladá súčasná platná legislatíva isté povinnosti aj **samospráve**, pamiatkový zákon jej na to vytvára priestor (§ 13 a 14 pamiatkového zákona). Situácia v samospráve je však zložitejšia. Samosprávne kraje, mestá a obce si len pomaly a postupne a stále nie dostatočne osvojujú agendu a potenciál kultúrneho dedičstva. V niektorých mestách sú vytvárané pozície pre marketing a správu kultúrneho dedičstva, čo predstavuje veľký prínos k ochrane miestneho pamiatkového fondu (napr. Skalica, Komárno). Z miest a obcí jedine Bratislava má zriadenú odbornú organizáciu - Mestský ústav ochrany pamiatok, ktorý je odborným a dokumentačným pracoviskom Magistrátu hlavného mesta SR Bratislava, bez kompetencií výkonu orgánov verejnej moci. Vo väčšine orgánov samosprávy však absentujú zamestnanci, ktorí sa venujú prevažne problematike ochrany kultúrneho dedičstva.

Odborno-metodické zabezpečenie výkonu štátnej správy ochrany pamiatkového fondu je kompetenciou pamiatkového úradu s krajskými pamiatkovými úradmi, ktoré disponujú kapacitou odborno-metodických zamestnancov a ktorý má akreditáciu vedecko-výskumného pracoviska od roku 2010, opätovne udelenú Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Minister školstva, vedy, výskumu a športu vydal 20. 6. 2016 osvedčenie o spôsobilosti vykonávať výskum a vývoj, v dôsledku čoho sa pamiatkový úrad môže uchádzať o finančné prostriedky zo štátneho rozpočtu na vedu a výskum.

Formulovanie odborno-metodických východísk ochrany pamiatkového fondu je založené aj na spolupráci s niektorými ústavmi Slovenskej akadémie vied (najmä Archeologický ústav a Ústav stavebníctva a architektúry, Ústav dejín umenia) a univerzitami, vysokými školami (najmä Fakulta architektúry a Stavebná fakulta Slovenskej technickej univerzity v Bratislave, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Vysoká školaýtvarných umení v Bratislave, Stavebná fakulta Vysokej školy dopravnej v Žiline), na spolupráci sa podieľajú aj Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave, mimovládna vzdelávacia organizácia Academia Istropolitana Nova, ICOMOS Slovensko a i.

Pamiatkový úrad okrem výkonu štátnej správy vykonáva komplexnú odbornú prípravu svojich zamestnancov. Cielená a systematická výučba problematiky pamiatkovej ochrany nie je súčasťou školského systému, absentuje koncepčné vzdelávanie odborníkov metodikov, výskumníkov na ochranu a obnovu pamiatkového fondu a ich **výchova je iba záležitosťou praxe v pamiatkových orgánoch**.

3 Stručná analýza súčasného stavu

Ochrana pamiatok nenadobudla dosiaľ adekvátne postavenie vo vedomí spoločnosti, čo súvisí najmä s ideologizovaním hodnôt kultúrneho dedičstva v minulosti, diskontinuitou vlastníckych vzťahov, v dôsledku toho i s výrazne diferencovaným a vykoreneným vzťahom spoločnosti k pamiatkam a kultúrnemu dedičstvu. Ďalším z dôvodov je dlhodobá nízka ekonomická podpora kultúry a nevyužívanie jedného z najprirodzenejších a najperspektívnejších rozvojových potenciálov územia, ktorým by mal byť pamiatkový fond.

Je možné konštatovať, že **súčasný model** zabezpečenia ochrany pamiatkového fondu sa po legislatívnej a organizačnej stránke osvedčil. Vytvorenie pamiatkového úradu so štruktúrou krajských úradov sa ukázalo ako funkčný a správny krok, vysoko hodnotený aj v medzinárodnom kontexte. Ochrana a využitie pamiatok v pôvodnom prostredí je síce verejným záujmom, to však neznamená, že je iba záležitosťou profesionálov – pamiatkarov. Na základe ústavy Slovenskej republiky Čl. 20 ods. 3 vlastníctvo zaväzuje, a ďalej na základe Čl. 44 ods. 2 je každý (nielen vlastník kultúrnej pamiatky) povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo a ods. 3 nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky. Zo zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej len „stavebný zákon“) vyplýva vlastníkom nehnuteľností povinnosť starať sa o svoj majetok bez ohľadu na to, či je vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. V pamiatkovom zákone sú konkrétne definované práva a povinnosti vlastníka národnej kultúrnej pamiatky, kde je jasne stanovená povinnosť na vlastné náklady vykonávať základnú ochranu kultúrnej pamiatky a využívať ju v súlade s jej pamiatkovou hodnotou. Napriek tomu je v súčasnosti ochrana pamiatok stále viac predmetom dobrovoľných a spontánnych aktivít občianskych iniciatív a mimovládnych organizácií. Priame väzby na túto oblasť má aj miestna a regionálna samospráva, **ktorá však prevažne význam stavu pamiatok popri iných úlohách nedoceňuje, ktorá má možnosť vytvárať zoznamy pamätihodností obce slúžiace ako podklad pre ich možný zápis ako národné kultúrne pamiatky** (ďalej len „kultúrne pamiatky“).

3.1 SWOT analýza

Silné stránky

- inštitucionálne zabezpečenie štátnej ochrany pamiatkového fondu, administratívna štruktúra pamiatkového úradu a siete krajských pamiatkových úradov a špecializovaných pracovísk (reštaurátorské ateliéry ORA Bratislava a ORA Levoča, chemicko-technologické laboratórium a oddelenie digitalizácie),
- legislatívne zabezpečenie štátnej ochrany pamiatkového fondu, komplexný právny systém zákona o ochrane pamiatkového fondu a súvisiacich predpisov a transparentná báza odborného-metodických materiálov prístupná pre vlastníkov kultúrnych pamiatok a verejnosť prostredníctvom publikovaných výstupov revízie Ústredného zoznamu pamiatkového fondu, Zásady ochrany pamiatkových území a sprístupnený archívny fond na webových stránkach inštitúcie,
- značné bohatstvo a rôznorodosť pamiatkového fondu,
- vhodnosť pamiatkových objektov, predmetov a prvkov na využitie v súčasnom živote,
- potenciál pamiatkového fondu na uplatnenie v rozvoji cestovného ruchu (udržateľný kultúrny turizmus),
- autenticita a originalita,
- spätosť pamiatok a pamiatkových území s krajinou,
- existencia štátneho dotačného systému na záchranu a obnovu pamiatok,
- viditeľné výsledky pri záchrane torzálnej architektúry vďaka národnému projektu „Obnova torzálnej architektúry s pomocou nezamestnaných“,
- aktívny prístup občianskych združení a neziskových organizácií pri záchrane kultúrneho dedičstva založený na dobrovoľníctve,
- existencia komôr (Slovenská komora architektov, Slovenská komora stavebných inžinierov, Komora reštaurátorov), ktoré vnútornými procesmi regulujú kvalitu odborníkov vstupujúcich do procesu obnovy a reštaurovania kultúrnych pamiatok,
- od roku 2014 realizovaný projekt Pro Monumenta – prevencia údržbou, ktorý vedie vlastníkov k aplikácii pravidelnej základnej údržby kultúrnych pamiatok, namiesto nárazovej nákladnej komplexnej rekonštrukcie.

Slabé stránky

- nedostatok finančných zdrojov na zabezpečenie ochrany pamiatkového fondu a z neho vyplývajúca nerovnováha medzi požiadavkami na vlastníkov pamiatok a kompenzačnými opatreniami štátu,
- absencia motivačných stimulov vo financovaní záchran, obnovy a reštaurovania pamiatok,

- nedostatok kapacít na výskum, pasportizáciu a dokumentovanie pamiatok, poddimenzovanosť odborných kapacít a nároky na výkon krajských pamiatkových úradov a pamiatkového úradu neumožňujú dostatočnú a nevyhnutnú vedecko-výskumnú činnosť. Osobitne výrazný je problém v niektorých pamiatkových územiach a pri špecifických druhoch pamiatok v súčasnosti obzvlášť ohrozených investorskou činnosťou, napr. industriálne pamiatky a archeologické náleziská,
- nedostatočná motivačná personálna politika štátu vplývajúca na stabilizáciu mladých odborníkov a ohodnotenie odborníkov s dlhoročnou praxou,
- nedostatok štátnych depozitárov na uloženie historických nálezov a hodnotných prvkov, hnutelných kultúrnych pamiatok a najmä archeologického dedičstva,
- absencia foriem vzdelávania pre niektoré historické a tradičné profesie,
- ohrozenie pamiatok v ich pôvodnom prostredí investičnou činnosťou,
- nedostatočná odborná úroveň a špecializácia projektantov a stavebných firiem, ktoré sa uplatňujú pri obnove kultúrneho dedičstva,
- absencia systematickej výchovy a vzdelávania mládeže vo vzťahu k ochrane a zachovaniu kultúrneho dedičstva vrátane pamiatkového fondu,
- poškodzovanie pamiatkového fondu nepovolenou činnosťou,
- nelegálny obchod s archeologickými nálezmi,
- nerealizovaný systém ochrany kultúrneho dedičstva zo strany policajných zložiek,
- zánik tradičných stavebných remesiel a s tým súvisiaci zánik tradičného spôsobu obnovy národných kultúrnych pamiatok,
- nejednotné používanie terminológie v oblasti starostlivosti o pamiatkový fond nesie so sebou nedorozumenia medzi tými, ktorí nesú zodpovednosť za kultúrne dedičstvo, prípadne majú o kultúrne dedičstvo záujem,
- 343/2015 Z. z. Zákon o verejnom obstarávaní – prejavuje sa negatívny vplyv kritéria najnižšej ceny bez zohľadňovania referencií vo verejnom obstarávaní na kvalitu realizovaných prác ako aj výberu dodávateľských firiem vo všetkých oblastiach starostlivosti o pamiatkový fond,
- negatívne vnímanie statusu národných kultúrnych pamiatok ich vlastníckmi, kedy je zápis objektu do Ústredného zoznamu národných kultúrnych pamiatok a povinnosti z toho plynúce vnímané ako neúmerné zaťaženie vlastníka.

Príležitosti

- zvýšenie konkurencieschopnosti Slovenskej republiky v rámci cestovného ruchu – zatraktívnenie lokalít kultúrneho dedičstva a ich previazanosť na budovanie doplnkových služieb v rámci udržateľného kultúrneho turizmu,
- na základe posledného prieskumu, realizovanom v roku 2016, spotreba kultúry na Slovensku stúpa, kde návštevnosť kultúrnych pamiatok (najmä hradov) bola vyhodnotená ako tretia najvýznamnejšia aktivita v oblasti spotreby kultúry,

- výrazné rozšírenie možností sociálnej inklúzie vo vzťahu k uchádzačom o zamestnanie, ktorí sa podieľajú na obnove kultúrnych pamiatok a predchádzanie negatívnym sociálnym javom,
- zlepšenie interpretácie, prezentácie, manažmentu a marketingu verejných kultúrnych hodnôt ako súčasti formovania kvalitného životného prostredia,
- využitie najnovších technologických a technických možností (digitalizácie) k prezentácii pamiatkového fondu,
- silný potenciál pre formovanie a zvyšovanie zdravého vlastenectva, národnej hrdosti a lokálpatriotizmu, vzťahu ku krajine a k jej kultúrno-historickým hodnotám a k životnému prostrediu.

Ohrozenia

- zhoršovanie technického stavu až fyzický zánik objektov kultúrnych pamiatok, prípadne zánik ich pamiatkových hodnôt,
- zanedbávanie bežnej údržby
- prehlbovanie rozporov medzi deklaráciami o podpore kultúry a kultúrneho dedičstva a vyčleňovaním reálnych zdrojov na jeho udržanie a záchranu,
- prehlbovanie rozporov medzi povinnosťou štátu plniť záväzky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv v oblasti kultúrneho dedičstva a reálnymi (finančnými, technickými, personálnymi) možnosťami rezortu kultúry ako gestora na ich plnenie,
- nedostatočne využívané možnosti štátu pri uplatňovaní predkupného práva v opodstatnených prípadoch a aktívny prístup k vyvlastneniu kultúrnej pamiatky v prípade jej vážneho ohrozenia,
- problém s nízkou kvalitou prác a použitých materiálov, ktorá vyplýva z nastavenia zákona o verejnom obstarávaní, kde je najnižšia cena kritériom výberu dodávateľa služieb aj tovarov, čo je však v rozpore s kvalitou a skúsenosťami s obnovou požadovanými pri pamiatkovej obnove,
- rozpor medzi technickými požiadavkami na stavebné objekty (Slovenské technické normy, eurokód) a reálnymi možnosťami národných kultúrnych pamiatok,
- nevyužívanie jedného z najprirodzenejších a najperspektívnejších rozvojových potenciálov územia – udržateľného kultúrneho turizmu,
- nenávratný a nelegálny únik súčastí kultúrneho dedičstva do zahraničia,
- kriminalita a nelegálny obchod s kultúrnym dedičstvom,
- kríza vzťahov medzi konzumnou spoločnosťou a duchovnými hodnotami spoločnosti,
- spoločensko-ekonomická a kultúrna globalizácia a oslabovanie kultúrnej, a tým i štátnej a národnej identity občanov,
- zmena klímy a s ňou súvisiace prírodné vplyvy ohrozujúce pamiatkový fond.

4 Zámery a ciele

"... v pamiatke nie je možné vidieť iba autentický historický dokument, ale je nutné chápať ju ako trvale živé výtvarné, či architektonické dielo."

V. Wagner

Cieľom ochrany pamiatkového fondu je identifikovať, skúmať, zachovávať, obnovovať, sprostredkovať a využívať pamiatkový fond a jeho hodnoty pre súčasnú spoločnosť so zámerom jeho zachovania budúce generácie.

Cieľom Stratégie je vytvoriť také podmienky a nástroje na ochranu pamiatkového fondu, ktoré budú zárukou zachovania jeho autenticity a integrity v podmienkach, prispievajú k zlepšeniu stavebno-technického stavu pamiatkového fondu a zabezpečia, aby bol trvale súčasťou vedomia občanov, vhodne využívaný, inštitucionálne chránený, dostupný a prezentovaný nielen súčasnej, ale aj budúcim generáciám, a to aj v medzinárodnom kontexte.

V oblasti územnej ochrany pôjde najmä o presadzovanie záujmov ochrany kultúrneho dedičstva pomocou nástrojov územného plánovania. Efektívnosť premietnutia pamiatkových zámerov do územno-plánovacej dokumentácie je závislá na spôsobe formulovania regulatívov a ich jasnej kvantifikácii. Stratégia je príležitosťou iniciovať aj v tejto oblasti rozpracovanie metodiky orientovanej na praktickú vykonateľnosť v rámci územného konania a stavebného konania.

V oblasti ochrany objektov a vecí by medzi dôležité koncepčné úlohy mala patriť najmä **prevencia** pred fyzickou degradáciou hmotnej podstaty pamiatkových objektov, vzdelávanie, osвета a budovanie povedomia obyvateľov, zveľaďovanie kultúrneho a životného prostredia, podpora občianskych aktivít, vytváranie efektívnych metód **integrácie pamiatkového fondu do procesu územného plánovania**, regionálneho a miestneho rozvoja, premietnutie cieľov ochrany a rozvoja kultúrneho dedičstva do územného plánovania.

Z ekonomického pohľadu predstavuje prevencia a základná ochrana pamiatok najefektívnejšie využitie zdrojov, čo v praxi dokumentujú overené vzory fungujúce napr. v Holandsku (neštátne) alebo v Belgicku (štátny model). V tomto zmysle treba ďalej rozvíjať medzinárodnú spoluprácu s väčším využívaním najmä praktických skúseností krajín Európskej únie. Na Slovensku je od roku 2014 realizovaný projekt Pro Monumenta – prevencia údržbou, ktorého predobrazom je holandský Monumentenwacht. Jeho cieľom je vytvorenie systému preventívneho monitoringu nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok a zainteresovanie vlastníkov, užívateľov pamiatky do jej pravidelnej údržby. Projekt založený na myšlienke, že pravidelná priebežná drobná údržba je lacnejšia a efektívnejšia ako jednorazová veľká investícia do komplexnej rekonštrukcie sa osvedčil a nesie pozitívne výsledky.

Strategické oblasti

Stratégie ochrany pamiatkového fondu na roky 2017 - 2020

- **Pamiatkový fond a pamiatkové hodnoty**
 - Definície a zhodnotenie súčasného stavu pamiatkového fondu
 - Evidencia a Ústredný zoznam pamiatkového fondu
 - Digitalizácia pamiatkového fondu
 - Prezentácia a propagácia pamiatkového fondu
- **Lokality svetového dedičstva UNESCO**
- **Archeologické dedičstvo**
- **Finančné nástroje a finančné zdroje**
- **Rozvoj tradičných stavebných remesiel**
- **Správa kultúrnych pamiatok vo vlastníctve štátu**
- **Inštitucionálne zabezpečenie**
 - Archív Pamiatkového úradu Slovenskej republiky

5 Návrh priorit a opatrení stratégie ochrany pamiatkového fondu na roky 2017-2020

Pamiatkový fond a pamiatkové hodnoty

5.1.1 Definície a zhodnotenie súčasného stavu pamiatkového fondu

Pamiatkový fond je podľa §2 ods. 1 pamiatkového zákona definovaný ako súbor hnutelných vecí a nehnuteľných vecí vyhlásených podľa tohto zákona za národné kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny. Za pamiatkový fond sa považujú aj veci, o ktorých sa začalo konanie o vyhlásenie za kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny.

Pamiatková hodnota je podľa pamiatkového zákona definovaná ako súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko-remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany.

Podstatou pamiatkových hodnôt je ich spomienkový obsah (priamo alebo nepriamo obsiahnutý v každom pozostatku minulosti), ktorý sa stáva hodnotou až po tom, keď si ju človek, skupina ľudí alebo spoločnosť ako hodnotu (niečo hodnotné) uvedomí. Miera pamiatkovej hodnoty (významnosť) je daná potenciálnym významom objektívneho obsahu daného kultúrneho javu (objektu alebo myšlienky), ako i stupňom významu, ktorý je tomuto obsahu subjektívne prikladaný človekom, skupinou ľudí alebo spoločnosťou.

Na základe aktuálne platnej legislatívy je **archeologické nálezisko** chápané ako nehnuteľná vec na topograficky vymedzenom území s odkrytými alebo neodkrytými archeologickými nálezmi v pôvodných nálezových súvislostiach. Môže byť vyhlásené za národnú kultúrnu pamiatku, prípadne pamiatkové územie. Archeologické náleziská eviduje Archeologický ústav SAV v Centrálnej evidencii archeologických nálezísk Slovenskej republiky.

Súčasný stav: Pamiatkový fond v súčasnosti (k 31. 12. 2016) predstavuje 9 918 nehnuteľných kultúrnych pamiatok (čo predstavuje 15 994 pamiatkových objektov) a 15 043 hnutelných kultúrnych pamiatok (čo predstavuje takmer 34 478 pamiatkových predmetov), ďalej 28 pamiatkových rezervácií a 81 pamiatkových zón (stav 31. 12. 2016 – príloha č. 1). Je to veľký rozsah so širokým spektrom druhov, typov, najrôznejšej skladby pamiatkových hodnôt, rôzneho charakteru a stavu, vhodnosti využitia a prezentácie a rôznych vlastníckych foriem. Pamiatkový fond so svojimi hodnotami predstavuje obrovský potenciál nielen kultúrno-historický, ale aj spoločensko-ekonomický, avšak záchrana, udržanie a ochrana jeho kvalít vyžaduje veľký celospoločenský záber.

Stavebno-technický stav kultúrnych pamiatok na Slovensku	Počet 2004 [ks]	2004 [%]	Počet 2016 [ks]	2016 [%]	Bilancia [ks]	Bilancia [%]
Dobrý, vyhovujúci	8660	66,3	11063	69,2	+2403	+2,9
Narušený, dezolátny	3301	25,5	4212	26,3	+911	+0,8
V obnove, iné	763	5,8	717	4,5	-46	-1,3

Tabuľka č. 1: Stručný prehľad stavebno-technického stavu nehnuteľných kultúrnych pamiatok v rokoch 2004-2016.

Stavebno-technický stav pamiatkového fondu nemožno všeobecne označiť ako uspokojivý. Percentuálny podiel pamiatok v jednotlivých stupňoch technického stavu sa udržiava približne na rovnakej úrovni. Podiel pamiatok v narušenom stave sa neustále udržiava na pomerne vysokej úrovni cca 20 %, podiel pamiatok v dezolátnom stave je stále cca 5 %, treba však vziať do úvahy, že každoročne sa ruší ochrana pamiatok zväčša kvôli dezolátnemu stavu, resp. fyzickému zániku.

5.1.2 Evidencia a Ústredný zoznam pamiatkového fondu

Súčasný stav: Evidencia pamiatkového fondu sa sústavne a priebežne aktualizuje, dopĺňa a skvalitňuje, moderné technológie prispievajú k exaktnosti pri revízii Ústredného zoznamu pamiatkového fondu, revízii pamiatkových území a na spracovávaní Súpisu pamiatok na Slovensku. V rámci týchto úloh sa pamiatkový úrad sústreďuje a aktualizuje všetky dostupné poznatky a informácie o jednotlivých súčiastiach pamiatkového fondu. Evidenciu archeologických nálezísk sprístupnil v roku 2016 Archeologický ústav SAV Nitra v súlade s programovým vyhlásením vlády SR v GIS prostredí na Národnom geoportáli SR skúšobnú verziu Centrálnej evidencie archeologických nálezísk verejnosti, štátnej správe a samospráve so základnými informačnými údajmi potrebnými pre výkon štátnej správy.

Vízia: Evidencia modernými technológiami je základnou podmienkou uchovávanía a záchrany kultúrnych pamiatok a pamiatkových území. Základnou úlohou je vytvorenie lepších odborných, technických a ekonomických podmienok na systematickú dokumentáciu pamiatkového fondu v jeho prirodzenom prostredí so zvláštnym zreteľom na zanikajúce štruktúry. Výsledkom tejto úlohy má byť aj jednotný súbor dátových údajov Ústredného zoznamu pamiatkového fondu, ako aj jeho rozšírenie o register nehnuteľných archeologických nálezísk, ktoré sú v súlade s pamiatkovým zákonom predmetom evidencie v Archeologickom ústave SAV a k nim prislúchajúcich nálezov. Zjednodušenie dostupnosti a získavania informácií z daného systému na základe zákona č. 305/2013 Z.z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (zákon o e-Governmente).

Opatrenia:

- Personálne a technické zabezpečenie na napĺňanie elektronickej databázy údajmi z terénu.
- Vytvorenie archeologickej mapy SR, ktorá bude obsahovať čiastkovú evidenciu Centrálnej evidencie archeologických nálezísk na Slovensku (tzv. CEANS, vedená Archeologickým ústavom SAV), databázu výkonu štátnej správy v oblasti archeológie pamiatkového úradu a krajských pamiatkových úradov vrátane evidencie majetku štátu – hnuťelných archeologických nálezov a nehnuteľných archeologických nálezov (vedené pamiatkovým úradom). Táto mapa bude integrálnou súčasťou GIS ÚRAD a bude slúžiť ako podklad pre rozhodovanie krajských pamiatkových úradov a bude rovnako nápomocná pre spracovanie územných plánov obcí. Archeologická mapa Slovenska (s diferencovaným prístupom pre výkon štátnej správy, odborníkov a verejnosť) bude tiež obsahovať informácie o už vyťažených územiach a územiach, kde je archeologický výskum nevyhnutný, historické mapovania aj LIDAR-ové mapy Slovenska.
- Zverejnenie informácií z evidencie pamiatkového fondu a ich sprístupnenie vlastníkom kultúrnych pamiatok v širšom meradle, predovšetkým v časti pamiatkové hodnoty, čím by sa zvýšila ich ochrana v bežnom i perspektívnom využívaní a pri plánovanej obnove, s výnimkou chránených údajov.
- V rámci harmonizácie príprava zosúladenia dátových štruktúr GIS s AIS OP. Príprava systému PAMIS (Pamiatkový informačný systém), ktorý bude slúžiť na konsolidáciu a centralizáciu dát pamiatkového úradu a krajských pamiatkových úradov. Potreba vzájomného prepojenia s verejnými a dostupnými registrami iných úradov a organizácií (kataster nehnuteľností, evidencia obyvateľstva, obchodný register a pod), v rámci zabezpečenia efektívnej, spoľahlivej a otvorenej verejnej správy
- Elektronizácia vnútorných procesov organizácie: Cieľom je elektronizovať relevantné vnútorné procesy ako nevyhnutný predpoklad na zlepšenie výkonu verejnej moci zamestnancami organizácie elektronickými prostriedkami. V rámci naplnenia tohto cieľa sa predpokladá využitie existujúcich referenčných registrov a zapojenie organizácie do existujúcich a relevantných spoločných modulov ÚPVS (Ústredný portál verejnej správy) a architektúry ISVS.
- Poskytovanie eGovernment služieb: V rámci skvalitňovania a sprístupňovania služieb smerom k občanom a podnikateľom, je cieľom elektronizovať služby poskytované pamiatkovým úradom s potenciálom efektívnej elektronizácie. Kľúčom pre výber služieb na elektronizáciu by mala byť predovšetkým frekvencia ich využívania verejnosťou.

5.1.3 Digitalizácia pamiatkového fondu

Súčasný stav: Zmluva o nenávratnom finančnom príspevku v rámci Operačného programu Informatizácia spoločnosti, prioritná os 2, na základe ktorej bolo následne

vybudované vlastné digitalizačné pracovisko pamiatkového úradu, bola podpísaná dňa 24. januára 2012. Na tomto vytvorenom špecializovanom pracovisku sa digitalizuje najvýznamnejšia časť pamiatkového fondu, t. j.:

- pamiatkové objekty v lokalitách zapísaných v Zozname svetového dedičstva,
- pamiatky, ktoré sú súčasťou Európskeho kultúrneho dedičstva,
- pamiatky lokalizované v pamiatkových rezerváciách,
- pamiatky, ktoré sú súčasťou bývalých národných kultúrnych pamiatok definovaných podľa zákona SNR č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti.

Vízia: Rok 2016 bol prvý rok z päťročného obdobia udržateľnosti projektu. V tomto období je digitalizácia pamiatkového fondu v pamiatkovom úrade zabezpečená oddelením digitalizácie a grafickej dokumentácie (ďalej ODGD). Víziou je pokračovanie digitalizácie pamiatkového fondu aj po 5 ročnom období udržateľnosti projektu.

Opatrenia:

- 100 zdigitalizovaných objektov a pamiatkových predmetov ročne (počas udržateľnosti projektu), čo znamená že do konca roku 2020 bude zdigitalizovaných ďalších 500 pamiatkových objektov.
- Digitalizačné techniky v období udržateľnosti: totožné s technikami počas projektu – digitálne: fotografie, gigapixelové fotografie, panorámy, terestrické laserové skenovanie, optické skenovanie, fotogrametria, geodetická polárna metóda a GNSS. Každý pamiatkový objekt musí byť zdigitalizovaný minimálne dvoma digitalizačnými technikami.
- Výstupné digitálne objekty v období udržateľnosti: digitálna fotodokumentácia, 3D modely a videá, 2D merateľná dokumentácia a technické správy.
- Personálne a priestorové zabezpečenie oddelenia.
- Pokračovať v zapojení do projektu CARARE (Connecting ARchaelogy and ARchitecture in Europeana), ktorého hlavným cieľom je prezentovať už digitalizované kultúrne dedičstvo Európy širokej verejnosti v rámci Europeany.

5.1.4 Prezentácia a propagácia pamiatkového fondu

Súčasný stav: Vytváranie a rozvíjanie podmienok na prezentáciu pamiatkového fondu, aktivít s ním spojených a súvisiacich odborných fondov a materiálov podporou kultúrno-spoločenských podujatí, edičnej, vedecko-odbornej, výstavnej, prednáškovej, osvetovej a mediálnej činnosti je celospoločenskou záležitosťou. Všeobecne je možné považovať oblasť prezentácie a propagácie pamiatkového fondu na pamiatkovom úrade za systematicky a dostatočne zabezpečenú.

Vízia: Je potrebné pokračovať v tradičných aktivitách využívaním digitálne zdokumentovaného fondu, zapájať sa do projektov so školami a spolupracovať na vedeckovýskumných úlohách národného a nadnárodného charakteru. Potrebne je viac využívať mediálny priestor na oslovenie čo najširšej verejnosti. Za týmto účelom využívať kultúrne pamiatky vo vlastníctve štátu na reprezentačné účely a podujatia na medzinárodnej úrovni.

Opatrenia:

Najvýznamnejšie podujatia organizovane každoročne

- **Dni Európskeho kultúrneho dedičstva**, ktoré sú významným celoeurópskym podujatím organizovaným od roku 1992 Radou Európy a Európskou komisiou. Konajú sa tradične v mesiaci september. Príslušnými aktivitami na celoslovenskej aj miestnej úrovni (sprístupnenie pamiatkového fondu a zbierkových inštitúcií, prepojenie s propagačno-osvetovou činnosťou a tvorivými aktivitami) je potrebné naďalej zvyšovať povedomie obyvateľov o kultúrnom dedičstve v národnom aj medzinárodnom rozsahu (rok 2018 bude z rozhodnutia Európskej komisie vyhlásený za Rok európskeho kultúrneho dedičstva).
- **Mesiac kultúrneho dedičstva** (18. apríla – 18. mája), organizovaný ministerstvom, ktorý predstavuje cyklus podujatí zameraných na propagáciu a prezentáciu historických a kultúrnych hodnôt. Cyklus podujatí otvára Medzinárodný deň pamiatok a historických sídiel (18. apríla). Zvýšenou aktivitou v oblasti propagácie pamiatkového fondu (prednášky, výstavy, sprístupnenie vybraných kultúrnych pamiatok) je potrebné naďalej prehľbovať vzťah verejnosti ku kultúrnemu dedičstvu.

Súťaže a ocenenia ako forma spoločenského ohodnotenia mimoriadnych aktivít v oblasti pamiatkového fondu sústredené na ministerstve a pamiatkovom úrade

- **Súťaž Fénix - Kultúrna pamiatka roka**, ktorej vyhlasovateľom a organizátorom je ministerstvo spolu s partnermi Slovenským plynárenským priemyslom, a. s. (SPP) a Nadáciou SPP. Cenu udeľuje minister kultúry. Poslaním súťaže je podporovať zodpovedný prístup vlastníkov kultúrnych pamiatok a predstaviteľov samospráv k ochrane kultúrneho dedičstva. Jej cieľom je oceniť obnovu a reštaurovanie kultúrnych pamiatok, ako aj historického prostredia v pamiatkovom území, a to z hľadiska prínosu pre ochranu pamiatkových hodnôt.
- **Cena Alžbety Güntherovej-Mayerovej**, ktorú udeľuje generálny riaditeľ pamiatkového úradu pri príležitosti Medzinárodného dňa pamiatok a historických sídiel. Cena je symbolickým uznaním dlhoročného úsilia jednotlivcov pôsobiacich v oblasti ochrany

pamiatkového fondu, ktorí sa mimoriadnym spôsobom zaslúžili o ochranu pamiatkového fondu a zvyšovanie spoločenského povedomia o ich nenahraditeľných hodnotách.

- **Výročné ceny revue Pamiatky a múzeá**, ktoré udeľuje redakčná rada revue pre kultúrne dedičstvo Pamiatky a múzeá spoločne s jeho vydavateľmi pamiatkovým úradom a Slovenským národným múzeom. Ceny sa udeľujú ako súčasť slávnostného otvorenia podujatia Dni európskeho kultúrneho dedičstva. Udeľujú sa za najvýznamnejšie aktivity v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva v kategóriách: objav-nález, akvizícia, expozícia, výstava, publikácia, menšia publikácia-drobná tlač, obnova, reštaurovanie, akcia – podujatie, film-video-audio-multimediálne dielo.

Edično-propagačná a publikačná činnosť sústredená na pamiatkovom úrade

- edícia **Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok**, ktorej zborníky z ostatného obdobia tematicky nadväzujú na vedecké odborné podujatia organizované pamiatkovým úradom,
- edícia **Národné kultúrne pamiatky na Slovensku**, ktorej zámerom je komplexná prezentácia syntézy najnovších poznatkov o pamiatkovom fonde v jednotlivých okresoch, resp. mestách Slovenskej republiky (prvé 3 zväzky – okres Ružomberok v r. 2008, Martin v r. 2012 a Levoča v r. 2016),
- revue pre kultúrne dedičstvo **Pamiatky a múzeá**, štvrťročník, ktorého spoluvydavateľom je Slovenské národné múzeum a ktorý prezentuje aktivity v oblasti kultúrneho dedičstva v ich komplexnom rozsahu,
- **Monument revue**, polročník ktorý vychádza od roku 2012 a je zameraný na prezentáciu vedeckého poznávania kultúrneho dedičstva.

Výstavná činnosť ako forma prezentácie pamiatkového fondu na Slovensku aj v zahraničí

- Podporovať ďalšiu prezentáciu už realizovaných výstav (Svetové dedičstvo na Slovensku, Stredoveké kláštory a ich osudy na Slovensku, Zabudnuté poklady v srdci Európy – Gemerské nástenné maľby, Drevené kostoly v slovenskej časti Karpatského oblúka, Kalvárie a krížové cesty na Slovensku, výstava Dedičstvo Karola Veľkého,...).

Pamiatkový fond vo vzťahu k zahraničiu

Slovenská republika je zastúpená v mnohých medzinárodných organizáciách a projektoch. V posledných rokoch je opäť aktívna organizácia ICOMOS Slovensko, predovšetkým na domácej pôde. Pre propagáciu kultúrneho dedičstva je potrebné zapájať sa do aktivít Rady Európy v oblasti kultúry a kultúrneho dedičstva, ako napríklad do Kultúrnych

trás Rady Európy a získať pre unikátne lokality s historickým významom značku Európske dedičstvo.

- Výrazne treba rozvinúť aktivity v bilaterálnych a viacstranných projektoch s dôrazom na V4 a Rakúsko, aktivizovať činnosť v medzinárodných mimovládnych organizáciách, napr. v Europa Nostra, ICOMOS, ECOVAST, ICCROM. Prostredníctvom cudzojazyčných materiálov, výstav a publikácií oživiť propagáciu pamiatkového fondu v zahraničí najmä prostredníctvom našich kultúrnych inštitútov a zastupiteľstiev.
- Pokračovať v bilaterálnej spolupráci s pamiatkovými inštitúciami na zmluvnej medzi-inštitucionálnej báze – Maďarsko, Česko, Poľsko, spolupráca s Rakúskom na báze konkrétnych aktivít.
- Aktívne sa podieľať na EHHF – neformálne fórum riaditeľov pamiatkových inštitúcií v rámci Európskej Únie ako aj tretích krajín, najmä v EEA (Nórsko) alebo Švajčiarsko, zaoberajúce sa aktuálnymi otázkami ochrany kultúrnych pamiatok z hľadiska kultúrnych politík – právnych, ekonomických i aktuálnych odborných-metodických otázok.
- Zapájať sa do Kultúrnych trás Rady Európy. V roku 2016 vedecká rada dokončila hodnotenie žiadosti o členstvo v kultúrnej trase Transromanica Europe (konkrétne kostoly v Diakovciach, Bíni a Špišská Kapitula), taktiež sa pripravuje nominácia do kultúrnej trasy Židovského dedičstva a kultúrnej trasy Európskej cesty historických kúpeľných miest.
- Nominovať vhodné lokality na značku Európske dedičstvo (European Heritage Label).

Lokality svetového dedičstva UNESCO

Svetové dedičstvo predstavuje lokality¹⁾ s jedinečnou svetovou hodnotou, ktorá je taká mimoriadna a tak presahuje národné hranice, že je dôležitá pre súčasné a budúce generácie

¹⁾ **Svetové dedičstvo** je definované v čl. 1 Dohovore o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (ďalej dohovoru): „Na účely tohto dohovoru sa budú za "kultúrne dedičstvo" považovať:

- pamiatky: architektonické diela, diela monumentálneho sochárstva a maliarstva, prvky alebo štruktúry archeologickej povahy, nápisy, jaskynné obydlia a kombinácie prvkov, ktoré majú výnimočnú univerzálnu hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy;

- skupiny budov: skupiny oddelených alebo spojených budov, ktoré majú z dôvodu svojej architektúry, rovnorodosti alebo umiestnenia v krajine výnimočnú univerzálnu hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy;

- lokality: výtvary človeka alebo kombinované diela prírody a človeka a oblasti zahŕňajúce miesta archeologických nálezov majúce výnimočnú univerzálnu hodnotu z dejinného, estetického, etnologického alebo antropologického hľadiska.“

celého ľudstva. Jeho permanentná ochrana má najvyššiu dôležitosť u medzinárodnej komunity ako celku.²⁾ Ochrana a riadenie lokalít svetového dedičstva musí zaručovať, že ich jedinečná svetová hodnota bude zachovaná. Podpísaním Dohovoru UNESCO o ochrane kultúrneho a prírodného dedičstva (ďalej len „dohovor“) členské štáty uznali, že zabezpečenie adekvátnej ochrany, zachovania, prezentácie a odovzdávania tohto dedičstva budúcim generáciám je v prvom rade ich vlastnou povinnosťou a že za tým účelom urobia všetko – pri maximálnom využití svojich vlastných zdrojov, a tam, kde je to potrebné, spolu s medzinárodnou pomocou a spoluprácou.

K 31. 1. 2017 dohovor a z neho vyplývajúce záväzky ratifikovalo 193 štátov. V Zozname svetového dedičstva je k 1. marcu 2016 zapísaných 1052 lokalít, o ktorých Výbor svetového dedičstva rozhodol, že majú jedinečnú svetovú hodnotu. Z toho je 814 kultúrnych, 203 prírodných a 35 zmiešaných lokalít v 165 štátoch sveta.

Súčasný stav: Lokality zo Slovenska boli zapísané postupne. V roku 1993 boli do Zoznamu svetového dedičstva zapísané prvé 3 slovenské lokality s kultúrnym dedičstvom: Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia, Spišský hrad a pamiatky okolia a Rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec. V roku 2000 bolo do Zoznamu svetového dedičstva zapísaný Bardejov a v roku 2008 Drevené chrámy v slovenskej časti Karpatského oblúka. Lokalita Spišský hrad a pamiatky okolia bola v roku 2009 rozšírená o územie historického jadra mesta Levoča s dielom Majstra Pavla a bol zmenený jej názov na Levoča, Spišský hrad a pamiatky okolia³⁾.

V zmysle vykonávacej smernice dohovoru je nevyhnutné pred procesom nominácie lokalitu umiestniť na tzv. „*Tentative List*“, t. j. na tzv. „*Predbežný zoznam lokalít vytipovaných na zápis*“.⁴⁾ Štáty by doň mali zahrnúť tie lokality (objekty), ktoré považujú za kultúrne a/alebo prírodné bohatstvo výnimočnej svetovej hodnoty a ktoré zamýšľajú nominovať v priebehu nasledujúcich rokov. Nominácie do Zoznamu svetového dedičstva nemôžu byť posudzované, ak nominovaný objekt nebol zaradený do Predbežného zoznamu príslušného štátu.

Riadenie lokalít svetového kultúrneho dedičstva je dôležitý hierarchicky usporiadaný

²⁾ Basic text of the 1972 World Heritage Convention, Operational Guideline for the Implementation of the World Heritage Convention, 2005 Edition, UNESCO WHC, s. 46

³⁾ Spolu s Jaskyňami Slovenského krasu, ktoré spolu s Jaskyňami Agteleckého krasu tvoria našu spoločnú lokalitu s Maďarskom (zápis 1995, rozšírenie 2000) a Karpatskými bukovými pralesmi (lokalita spoločná s Ukrajinou, zápis 2007), ktoré reprezentujú prírodné dedičstvo, má dnes Slovensko na zozname 7 lokalít.

⁴⁾ Lokality kultúrneho dedičstva vytipované na zápis do Zoznamu svetového dedičstva k 30. 6. 2011.

1. Limes Romanus – rímske antické pamiatky na strednom Dunaji,
2. Gemerské a abovské kostoly so stredovekými nástennými maľbami,
3. Pevnostný systém na sútoku riek Dunaja a Váhu v Komárne – Komárome
4. Pamätník Chatama Sófera,
5. Tokajská vinohradnícka oblasť, súbor vinohradníckych pivníc,
6. Koncept šošovkovitého historického jadra mesta Košice,
7. Pamiatky Veľkej Moravy: Slovanské hradisko v Mikulčiciach – Kostol sv. Margity Antiochijskej.

Zoznam vytipovaných lokalít bol dňa 12. 6. 2002 Slovenskou republikou zaslaný Centru svetového dedičstva UNESCO. Tento zoznam bol na 26. zasadnutí Výboru svetového dedičstva vzatý na vedomie.

proces.

Ministerstvo zriadilo medzirezortnú Komisiu na koordináciu úloh ochrany lokalít svetového kultúrneho dedičstva. Komisia je medzirezortným poradným, iniciatívnym, konzultačným a koordinačným orgánom ministra kultúry pre zásadné úlohy ochrany lokalít svetového kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky zapísaných v Zozname svetového dedičstva. Závery komisie majú odporúčajúci charakter. Ministerstvo závery komisie uplatňuje vo svojej činnosti alebo podľa charakteru úloh a opatrení predkladá na rokovanie vlády SR.

Lokálnym orgánom riadenia jednotlivých lokalít sú vo väčšine prípadov samospráva v kooperácii s krajskými pamiatkovými úradmi, vlastníkmi a správcami objektov. Pre riešenie spoločných problémov v lokalitách svetového dedičstva boli zriadené riadiace skupiny, ktoré reprezentujú jednotlivé záujmové skupiny, vlastníkov pamiatok ako i orgány štátnej správy a samosprávy. Východiskovými dokumentmi pre riadenie sú tzv. manažment plány lokalít.

Monitoring stavu zachovania lokalít svetového kultúrneho dedičstva vykonáva pamiatkový úrad v 2-ročnom cykle a každých 6 rokov štát zasiela tzv. „Periodické správy o stave zachovania lokalít svetového dedičstva“ do Centra svetového dedičstva v Paríži.

Cieľom monitoringu je sledovanie zachovania jedinečnej svetovej hodnoty lokalít svetového kultúrneho dedičstva prostredníctvom indikátorov monitoringu, vyhodnotenie zmien počas sledovania, identifikácia prípadných problémov a potenciálnych ohrození, hľadanie nástrojov na ich predchádzanie a okamžité riešenie tak, aby hodnoty ostali zachované.

V zmysle zákona monitoring lokalít svetového kultúrneho dedičstva prebieha na základe aplikácie dohovoru. **Každý štát, ktorý prijal dohovor sa zaväzuje, že musí zabezpečiť identifikáciu, ochranu, obnovu, prezentáciu a odovzdať prírodné a kultúrne dedičstvo budúcim generáciám (podľa článku 1 a 2 dohovoru).** Na uskutočnenie tohto cieľa urobí štát všetko, čo je v jeho možnostiach, v prípade nutnosti s medzinárodnou pomocou.

Pozitívne hodnotený je prístup ministerstva, ktoré vo svojom dotačnom programe osobitne podporuje lokality svetového kultúrneho dedičstva.

Jedinečné svetové hodnoty všetkých lokalít svetového kultúrneho dedičstva boli v roku 2016 zachované, ale existujú viaceré ohrozenia, ktoré je potrebné riešiť. Stav zachovania lokalít UNESCO možno hodnotiť ako uspokojivý. Mnohé ohrozenia lokalít sa postupne darí odstraňovať, stále však existuje viacero oblastí, v ktorých sa prejavuje negatívny vplyv na územie lokalít. Mnohé indikované problémy a nedostatky sú dlhodobého charakteru a boli uvedené v záveroch monitoringu území v roku 2015 a aj v periodických správach o stave zachovania lokalít, ktoré Slovenská republika predložila do Centra svetového dedičstva v polroku 2014. Návrhy konkrétnych opatrení riešení týchto parciálnych ohrození budú súčasťou akčného plánu k stratégii na roky 2017-2020.

Vízia: Spojiť úsilie orgánov štátnej správy a samosprávy a prioritne podporovať lokality

svetového dedičstva v súlade s ich jedinečnou svetovou hodnotou aj z dotačných programov a štrukturálnych fondov, ktoré sú pod gesciou iných rezortov než rezortu kultúry a nepodporovať finančne projekty v lokalitách svetového dedičstva, ktoré sú v rozpore so zachovaním ich svetových hodnôt. Uznatie jedinečnej svetovej hodnoty lokality podľa vybraných kritérií sa musí spájať so zabezpečením jej integrity a autenticity, so zodpovedajúcou ochranou územia a jeho ochranného pásma a adekvátnym riadiacim systémom na zabezpečenie jej zachovania. Slovenská republika musí zabezpečiť, aby primerané, udržateľné využitie nemalo negatívny vplyv na ich jedinečnú svetovú hodnotu, integritu a autenticitu. Lokality svetového kultúrneho dedičstva sú veľkým **potenciálom pre rozvoj cestovného ruchu**, situované často v oblastiach s vysokou nezamestnanosťou a nízkym priemyselným potenciálom. Aj z tohto dôvodu je zmysluplné prioritne investovať prostriedky do týchto lokalít, ktoré sa následne stanú magnetmi udržateľného cestovného ruchu a symbolmi úspešnej prezentácie Slovenskej republiky, podobne ako je to v iných krajinách.

Opatrenia:

- Prostredníctvom práce medzirezortnej komisie na koordináciu úloh ochrany lokalít svetového kultúrneho dedičstva zabezpečovať centrálnu koordináciu riadenia a monitoringu lokalít svetového kultúrneho dedičstva.
- Je potrebné legislatívne upraviť postavenie manažment plánov, ako účinných a záväzných nástrojov riadenia lokalít svetového dedičstva. Podporovať aktualizáciu manažment plánov a zabezpečiť ich napĺňanie ich priemetom do územnoplánovacej dokumentácie obcí a zón.
- Zabezpečiť odstránenie problémov a nedostatkov v lokalitách svetového dedičstva indikovaných v periodických správach o stave zachovania lokalít, ktoré Slovenská republika predložila do Centra svetového dedičstva v polroku 2014.
- Zlepšiť implementáciu existujúcich zákonov o ochrane lokalít svetového dedičstva (Banská Štiavnica, Bardejov), napr. spracovaním vykonávacích vyhlášok a iniciovať prijatie obdobných zákonov pre všetky lokality.
- Pokračovať v systéme monitoringu lokalít svetového kultúrneho dedičstva a zapojiť ďalšie inštitúcie štátnej správy, samosprávy a štátnu ochranu prírody.
- Koordinovať a sústreďovať finančné zdroje smerujúce k zhodnoteniu lokalít svetového kultúrneho dedičstva nielen z hľadiska obnovy a ochrany kultúrnych pamiatok, ale aj zachovania okolitej kultúrnej krajiny, zlepšenia dopravnej, turistickej a cyklistickej dostupnosti. Podporovať ich propagáciu za účelom využitia pre cestovný ruch.
- Napomôcť protipožiarnej bezpečnosti Drevených chrámov v slovenskej časti Karpatského oblúka

Archeologické dedičstvo

Archeologické dedičstvo predstavuje osobitnú časť kultúrneho dedičstva, ktorá je identifikovaná a zachraňovaná špeciálnymi technikami. Podobne osobitné pravidlá a nástroje je potrebné aplikovať pri jeho ochrane a prezentácii.

Súčasný stav: Pamiatkový zákon priamo definuje iba pojmy „*archeologický nález*“ a „*archeologické nálezisko*“. Archeologickým dedičstvom sa však rozumie akákoľvek stopa ľudskej existencie z minulosti tak, ako je definovaná v Európskom dohovore o ochrane archeologického dedičstva (revidovanom). Jednotlivé prvky archeologického dedičstva existujú často v neznámych nálezových súvislostiach. Základným predpokladom ochrany archeologického dedičstva je jeho objavenie a dokumentácia. Prevažná väčšina archeologických výskumov sa v súčasnosti realizuje formou tzv. záchranných archeologických výskumov, vyvolaných investorskou činnosťou. Tieto sú financované investorom. Výsledkom archeologického výskumu sú hnutelné archeologické nálezy, ktorých uloženie sa väčšinou riadi príslušnými predpismi v oblasti múzeí. (V prípade pozitívneho archeologického výskumu sú výstupom aj údaje o archeologickom nálezisku spracované do výskumnej dokumentácie. V prípade negatívneho archeologického výskumu sú do štruktúry výskumnej dokumentácie spracované údaje o tom, že sa nič nenašlo.) Archeologické nálezy sú zo zákona vlastníctvom štátu, avšak novela zákona o ochrane pamiatkového fondu zaviedla možnosť prevodu vlastníctva alebo správy archeologického nálezu.

Opatrenia:

- Je potrebné vypracovať a sprístupniť zoznam archeologických nálezísk na Slovensku („Archeologická mapa Slovenska“), ktorý bude okrem informovania odbornej verejnosti slúžiť ako jeden z nástrojov územného plánovania a územného konania (súvisiaca tiež s opatreniami v bode 5.1.2 Evidencia a Ústredný zoznam pamiatkového fondu). Vyžaduje sa, aby boli priamo v teréne reálne overované a geodeticky zamerané archeologické lokality. Odporúča sa spolupráca pri tvorbe archeologickej mapy Slovenska: Archeologický ústav SAV, pamiatkový úrad, univerzity, múzeá a ďalšie pracoviská. Následne by mali byť archeologické lokality zverejnené na webe. Navrhuje sa vytvoriť on-line databáza archeologických lokalít so základným informáciami, ktoré by súžili orgánom štátnej správy, samosprávam, laickej verejnosti a tiež podnikateľom ako pomôcka pri plánovaní stavebnej činnosti.
- Zjednodušiť podmienky pre vypracovanie výskumnej dokumentácie z negatívnych archeologických výskumov, naformulovať základné požiadavky, ktoré údaje takáto výskumná dokumentácia musí obsahovať, aby bola ďalej použiteľná pri výkone štátnej správy.
- Iniciovať medzirezortný projekt LIDAR-ového snímkovania Slovenskej republiky.
- V štátnych depozitároch vytvoriť samostatnú časť na deponovanie hodnotných architektonických detailov a demontovateľných konštrukcií, hnutelných kultúrnych pamiatok, ktoré budú za účelom záchrany pamiatkových hodnôt národných

kultúrnych pamiatok podliehajúcich procesu dlhodobej a náročnej obnovy dočasne deponované v štátnych depozitároch.

- Umožniť aby nedeštruktívny archeologický výskum vrátane povrchového zberu archeologických nálezov mohol realizovať aj evidovaný archeologický spolupracovník (laik), ktorý má svojho odborného garanta - oprávnenú osobu podľa § 35a ods. 1. zákona o ochrane pamiatkového fondu. Archeologickí spolupracovníci by boli registrovaní na príslušnom krajskom pamiatkovom úrade a Archeologickom ústave SAV Nitra.

Finančné nástroje a finančné zdroje

Súčasný stav: Oblasť finančnej pomoci štátu na záchranu kultúrneho dedičstva sa od roku 2004 realizuje prostredníctvom grantového systému (od roku 2011 dotačný systém) ministerstva cez program „Obnovme si svoj dom“ (ďalej len „dotačný program“). Podľa tab. č. 2 je vo vlastníctve mimo verejnej správy 63,6 % kultúrnych pamiatok. Každý rok toto percento stúpa, nové objekty sa vyhlasujú za kultúrne pamiatky. Každý rok sa pamiatkový úrad stretáva s väčším odporom vlastníkov voči vyhláseniu ich objektu za kultúrnu pamiatku. Odvolávajú sa na rozpor s ich vlastníckym právom, ktoré je garantované v Ústave SR, a na nedostatok financií na náklady spojené s údržbou pamiatkovo chráneného objektu. Všetky námietky vychádzajú z nerovnomerného zaťaženia vlastníkov kultúrnych pamiatok, kde ich povinnosti výrazne prevyšujú ich práva. Povinnosti **vyplývajú z celospoločenského záujmu na zachovaní pamiatkových hodnôt nehnuteľnosti vyhlásenej za kultúrnu pamiatku**. Pri obnove pamiatok je vlastník povinný postupovať podľa rozhodnutia miestne príslušného krajského pamiatkového úradu, ktorý toto rozhodnutie vydáva za účelom zachovania a prezentovania hodnôt. V rozhodnutí sú definované podmienky, za ktorých môže vlastník obnoviť kultúrnu pamiatku. Náklady na údržbu a obnovu pamiatkových objektov sa navyšujú nielen kvôli finančnej náročnosti vyžadovaných materiálov a postupov, ale aj potrebou prípravnej dokumentácie obnovy, ktorej súčasťou sú aj pamiatkové výskumy (archeologický, architektonicko-historický, umelecko-historický, urbanisticko-historický). Jediná forma, ktorou štát **zvýšené náklady na obnovu** saturuje, je právo vlastníka požiadať štát o nenávratný finančný príspevok (dotáciu) na obnovu kultúrnej pamiatky, ktorá ale **nie je právne nárokovateľná**. Výška požadovaných dotácií každoročne minimálne šesťnásobne prevyšuje výšku pridelených dotácií (tabuľka č. 2). Počet podporených žiadostí sa pohybuje okolo úrovne 50 %. Jeden úspešný projekt (žiadosť o dotáciu) býva podporený v priemere do 1/3 výšky požadovanej dotácie.

Je všeobecne prijímané, že **investície do oblasti obnovy pamiatkového fondu majú multiplikačný finančný efekt** a pozitívne medzisektorové dopady. Osobitne dôležité sú výhody v oblasti cestovného ruchu, zamestnanosti a udržiavania kultúrnej krajiny. Aktuálnym príkladom negatívneho dopadu zničenia hodnôt národnej kultúrnej pamiatky – hradu Krásna Hôrka devastujúcim požiarom (a následného niekoľkoročného zatvorenia z dôvodu obnovy) preukázalo rukolapný vplyv na podnikateľské aktivity celého širokého okolia, pokles návštevnosti aj iných turistických cieľov v okolí a to vyvolalo vlnu protestných akcií

nespokojných obyvateľov Krásnohorského Podhradia, ktorí sú postihnutí útlmom cestovného ruchu najviac. Je prirodzené, že po zrealizovaní obnovy a otvorení hradu Krásna Hôrka sa situácia v regióne opätovne výrazne zlepší.

Zlepšenie **stavebnotechnického stav kultúrnych pamiatok na Slovensku je preto dôležité aj z hľadiska zlepšenie ekonomickej situácie v regiónoch**. Aktuálne je 1/3 pamiatok v narušenom alebo dezolátnom stave (prípadne v obnove) (tabuľka č. 1). Jednou z príčin je aj nedostatočné financovanie obnovy pamiatkového fondu, ktorý bol dlhodobo zanedbávaný a vytvoril sa veľký tzv. spoločenský dlh. S prihliadnutím na okolnosť, že pamiatky majú nezastupiteľné miesto nielen ako úžitkové hodnoty a základné prostriedky, ale aj ako nositelia pamiatkových hodnôt a prostriedky rozvoja cestovného ruchu (tzv. kultúrny turizmus), je financovanie ich záchrany nevyhnutné navýšiť a dostať na porovnateľnú úroveň s ostatnými štátmi Európskej únie. V roku 2015 bolo v dotačnom programe pridelených vo všetkých podprogramoch 5 765 997 €, pre porovnanie v Českej republike bolo v tom istom roku pridelených 177 175 000 ČK (6 553 542 €) iba v jedinom podprograme dotačného systému (Záchrana architektonického dedičstva), v celom dotačnom programe bolo pridelených 545 032 822 ČK (20 160 267 €), teda takmer 3,5 násobok finančných prostriedkov v dotačnom programe. Na rozdiel od SR existujú v ČR aj ďalšie dotačné schémy zo strany samosprávnych krajov zamerané na obnovu pamiatok či špecializované programy štrukturálnych fondov, z ktorých je možné financovať väčšie obnovy.

rok	Podané žiad. / podpor. žiad. v 1.1	% úsp. žiad. 1.1	Priemerná pridelená dotácia 1.1	Podané žiad. / podpor. žiad. v 1.2	% úsp. žiad. 1.2	Priemerná pridelená dotácia 1.2	Podané žiad. / podpor. žiad. v 1.3	% úsp. žiad. 1.3	Priemerná pridelená dotácia 1.3	Podané žiad. / podpor. žiad. v 1.4	% úsp. žiad. 1.4	Priemerná pridelená dotácia 1.4	Podané žiad. / podpor. žiad. v 1.5	% úsp. žiad. 1.5	Priem. prid. dotácia 1.5
2010	621 / 197	31,72	13.549,31	258 / 76	29,46	19.605,26	85 / 43	50,59	9.623,26	-	-	-	-	-	-
2011	704 / 265	37,64	9.998,15	294 / 132	44,9	10.946	114 / 53	46,49	11.248,55	-	-	-	-	-	-
2012	634 / 279	46,85	9.764,03	202 / 99	49,1	15.205,81	80 / 44	55	8.111,5	21 / 20	95,24	31.065	1 / 1	100	38.000
2013	667 / 329	49,33	9.824,9	190 / 106	55,79	11.415,09	90 / 40	44,44	7.750	33 / 26	78,78	21.911,81	1 / 1	100	65.000
2014	773 / 336	43,47	10.153,37	184 / 88	47,83	13.636,36	90 / 47	52,22	6.382,98	45 / 35	77,78	17.327,54	1 / 1	100	39.000
2015	670 / 357	53,28	9.838,37	177 / 93	52,54	13.010,75	90 / 38	42,22	6.526,58	44 / 40	90,9	78.332,5	1 / 1	100	53.000
2016	662 / 390	59,06	10.521,48	169 / 113	66,83	12.212,39	91 / 47	51,65	6.382,98	48 / 40	83,33	20.747,5	1 / 1	100	34.000
priemer		45,91	10.521,37		49,48	13.718,81		48,94	8.003,69		85,21	21.876,87		100	45.800

Tabuľka č. 2: Priemerné hodnoty pridelených dotácií a úspešnosť žiadateľov v jednotlivých podprogramoch dotačného programu „Obnovme si svoj dom“ medzi rokmi 2010 – 2016

Opatrenia:

- Dotačný program je v súčasnosti jediný prostriedok, ktorým štát kompenzuje veľké zaťaženie vlastníkov kultúrnych pamiatok. Je preto potrebné ho naďalej udržať a po skúsenostiach z jeho dvanásťročného fungovania reformovať na základe výsledkov analýzy dotačného systému vypracovanej v roku 2016. S prioritným vytvorením možnosti viacročného financovania rozsiahlejších obnov kultúrnych pamiatok.
- Vyžadovať priebežnú kontrolu vykonaných prác, ktorá je zo strany štátu doteraz nepostačujúca. Zapojiť do systému projekt pamiatkového úradu Pro Monumenta, ktorý by mohol vykonávať vstupný (zhodnotenie stavu kultúrnych pamiatok a vhodnosti predkladaného projektu) aj výstupný odborný posudok (kvalita obnovy, zhoda projektu s realizáciou) práve na veľkých projektoch viacročného financovania.
- Slabým miestom pri udržiavaní dobrého stavebnotechnického stavu kultúrnych pamiatok je aj fakt, že veľké množstvo významných pamiatok je vo vlastníctve štátu, kde ale nie je možné prispievať na obnovu týchto pamiatok z dotačného systému. Preto je potrebné prioritovať financovanie kultúrnych pamiatok vo vlastníctve štátu zo štátneho rozpočtu.
- Vytvorenie „finančnej rezervy ministra kultúry na havarijné stavy“. Z tejto finančnej rezervy by mohla byť pokrytá aktuálna absencia rezervných finančných prostriedkov na riešenie prípadných havarijných situácií vzniknutých počas roka, vyžadujúcich si operatívny zásah, a taktiež absencia prostriedkov na náhradný výkon rozhodnutí krajských pamiatkových úradov, resp. stavebných úradov v prípadoch bezprostredného ohrozenia kultúrnych pamiatok.
- Postupy pri zadávaní tovaru, stavebných prác a služieb pri verejnom obstarávaní ohrozujú systém ochrany pamiatkového fondu a znižujú kvalitu realizovaných obnov. Otvoriť rokovania s úradom pre verejné obstarávanie, aby v súvislosti s ochranou pamiatkového fondu bola udelená výnimka z verejného obstarávania.
- Pripraviť nový systém finančnej podpory obnovy kultúrnych pamiatok a kompenzácie verejného záujmu formou poskytovania primeranej náhrady zvýšených nákladov spojených s obnovou kultúrnej pamiatky v porovnaní s obnovou objektu, ktorý nie je kultúrnou pamiatkou. Náklady, ktoré sú zvýšené kvôli vyžadovaniu špeciálnych materiálov, postupov, výskumov by boli po úspešnom ukončení obnovy vlastníkovi kultúrnej pamiatky preplatené a boli by právne nárokovateľné.
- Vypracovať „cost benefit analýzu“ na systém refundovania zvýšených nákladov spojených s obnovou kultúrnej pamiatky.
- Pripraviť legislatívne zmeny v pamiatkovom zákone a súvisiacich zákonoch umožňujúce daňové úľavy pre vlastníkov kultúrnych pamiatok ako formu kompenzácie saturovania verejného záujmu zo strany štátu a samospráv.

- Príprava pôžičkového fondu (zvýhodnené pôžičky) na obnovu kultúrnych pamiatok pre vlastníkov. Medzi úspešné pôžičkové fondy v zahraničí patria napríklad tieto: Nationaal Restauratiefonds Holandsko, Architectural Heritage Fund a Building preservation Trust, Veľká Británia alebo Heritage Fund v Londýne a ďalšie.

Rozvoj tradičných stavebných remesiel

Súčasný stav: Samotná stavebná realizácia je poznačená úbytkom alebo aj zánikom tradičných technológií, či umeleckých remesiel v dôsledku výrazného uplatňovania priemyselnej produkcie na trhu. Z dôvodu dostupnosti veľkého množstva stavebných materiálov sa tak najtypickejšou formou obnovy pamiatok stáva ich komplexná modernizácia, ktorá nahrádza pôvodný materiál novým, na základe veľmi približnej podobnosti (použitie „europrofilu“ pri výrobe „kópií“ okien a dverí, zatepľovanie fasád s použitím polystyrénových prvkov imitujúcich štukovú výzdobu, plastový šindel imitujúci drevený a pod.). Trhovým mechanizmom až na malé výnimky (na rozdiel napr. od Českej republiky) nevznikli špecializované stavebné firmy pre oblasť pamiatok. Často absentuje aj autorský dozor architekta. Za týchto okolností býva problematické dosiahnuť uspokojivé výsledky obnovy pamiatky. V oblasti reštaurovania je situácia stabilizovaná, po legislatívnej stránke aj po stránke kvality prác. Súkromní autorizovaní reštaurátori sú do istej miery kontrolovaní aj vnútornými mechanizmami komory reštaurátorov. Vykonávanie reštaurátorských prác najmä prostredníctvom súkromných firiem a ateliérov je v konečnom dôsledku finančne náročná činnosť (dovozové materiály, chemikálie, technika, vysoká prácnosť, atď.), čo sa odzrkadľuje v cene vykonaných prác. Absencia kvalifikovaných stavebných remeselníkov v oblasti obnovy pamiatkového fondu spôsobuje, že množstvo prác v súčasnosti je predpisovaných ako reštaurátorských, napriek tomu, že by postačovali remeselné úpravy a opravy.

Vízia: Sprístupniť na webových stránkach databázy tradičných stavebných remeselníkov s potrebnými referenciami pre oblasť obnovy pamiatok. Vytvoriť „Centrum historického stavebného dedičstva“, ktoré bude organizovať kurzy a vydávať certifikáty pre remeselníkov, budovať depozitár historických stavebných prvkov, experimentálne preverovať technológie a zhromažďovať informácie z oblasti technológie obnovy pamiatok (takéto centrum sa nachádza napríklad v rakúskom Mauerbachu a v českých Plasoch). Podporiť vznik nových remeselne zameraných sociálnych podnikov v menej rozvinutých okresoch Slovenska, ktoré môžu slúžiť ako inkubátory pre rozšírenie remeselne zameraných stavebných firiem. Ako zásobáreň stavebných remeselníkov pre tieto sociálne podniky je možné využiť ľudí zapájaných do národného projektu „Obnova torzálnej architektúry s pomocou nezamestnaných“.

Opatrenia:

- Zadefinovanie kompetencií jednotlivých profesií v procese obnovy a reštaurovania kultúrneho dedičstva najmä vo vzťahu remeselník – reštaurátor.
- Finančná podpora workshopov zameraných na výučbu a rozvoj praxe tradičných remesiel cez dotačný program Obnovme si svoj dom podprogram 1.3 Aktivita kultúrnej politiky.
- Vytvoriť a pravidelne aktualizovať katalóg stavebných remeselníkov a firiem špecializovaných na tradičné stavebné materiály a postupy.
- Spolupracovať na príprave vytvorenia sociálnych podnikov špecializovaných na tradičné stavebné remeslá.
- Pokračovanie projektu Pro Monumenta – prevencia údržbou s cieľom udržania systému preventívnych prehliadok kultúrnych pamiatok a vybudovania 3 školiacich stredísk pre tradičné remeselné postupy používané pri obnove, ktoré budú základne „Centra tradičných stavebných remesiel“ (Trnava – vápenné omietky, omietky, jednoduché fasádne štuky, zámočníctvo; Banská Štiavnica – tesárstvo, štiepanie šindľov, stolárstvo; Spišská Sobota – klampiarstvo, umelecké klampiarstvo, tesárstvo).
- Pokračovanie úspešného projektu „Obnova torzálnej architektúry s pomocou nezamestnaných“, vďaka ktorému už v súčasnosti je staticky stabilizovaný značný počet torzálne zachovaných hradných ruín a súčasne projekt generuje remeselníkov – najmä murárov a tesárov.
- Podporiť vzdelávanie a prípravu pre trh práce, zamerané na tradičné stavebné remeslá, zamerané na stredné odborné školy a odborné učilištia v spolupráci s Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky.

Správa kultúrnych pamiatok vo vlastníctve štátu

Súčasný stav: Podľa stavu koncu roku 2016 je štát vlastníkom 1 541 kultúrnych pamiatok (tabuľka č. 3). Povinnosť vlastníka nehnuteľnosti udržiavať túto v dobrom stavebno-technickom stave vyplýva z ustanovenia § 86 stavebného zákona, kde sa konkrétne uvádza: Vlastník stavby je v súlade s dokumentáciou overenou stavebným úradom a s rozhodnutím stavebného úradu (stavebné povolenie, kolaudačné rozhodnutie) povinný udržiavať stavbu v dobrom stave tak, aby nevznikalo nebezpečenstvo požiarov a hygienických závad, aby nedochádzalo k jej znehodnoteniu alebo ohrozeniu jej vzhľadu a aby sa čo najviac predĺžila jej užívateľnosť. Ak vlastník stavbu riadne neudržiava, môže mu stavebný úrad vo verejnom záujme nariadiť, aby sa v určenej lehote a za určených podmienok postaral o nápravu. Z ustanovenia § 28 pamiatkového zákona vyplývajú vlastníkovi kultúrnej pamiatky ďalšie povinnosti, medzi inými najmä vykonávať na svoje náklady základnú ochranu kultúrnej pamiatky a užívať kultúrnu pamiatku v súlade s jej pamiatkovou

hodnotou. Stav je však taký, že napriek týmto povinnostiam štát investoval do kultúrnych pamiatok vo svojom vlastníctve za dlhé obdobie len veľmi málo prostriedkov v porovnaní s už spomínaným „spoločenským dlhom“. Mnohé kultúrne pamiatky potrebujú veľké investície do svojej obnovy.

Vlastnícka forma nehnuteľných kultúrnych pamiatok (k r. 2016)	NKP	Spolu	%
Štát	1 541	5797	35,9
Obce	4 256		
Cirkvi	4 223	10276	63,6
Právnické osoby	1 169		
Fyzické osoby	4 579		
Iné vlastnícke formy (nadácie, združenia, ...)	305		
Nevysporiadané vlastnícke vzťahy	96	96	0,6

Tabuľka č. 3: Podiel štátneho a súkromného vlastníctva pamiatok v roku 2016.

Aktuálne v správe rezortu kultúry je 57 nehnuteľných kultúrnych pamiatok. 17 z nich prioritne potrebuje obnovu (často v zmysle komplexnej rekonštrukcie či modernizácie), ktorá je v súčasnosti predbežne vyčíslená na sumu 83 488 845 €. Tieto objekty vo vlastníctve štátu tvoria vysoké percento najvýznamnejšej časti pamiatkového fondu (spomínaná Krásna Hôrka, Spišský hrad,...). Na základe zákona č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov sú správcovia týchto kultúrnych pamiatok (rozpočtové a príspevkové organizácie ministerstva) vylúčené z možnosti žiadať o dotáciu v dotačnom systéme ministerstva Obnovme si svoj dom. Je preto nevyhnutné hľadať iné možnosti ako financovať obnovu kultúrnych pamiatok v správe ministerstva a jeho rozpočtových a príspevkových organizácií.

Vízia: V súčasnosti sa už vyformovalo viacero subjektov, ktoré obnovujú objekty vo vlastníctve štátu. Najmä občianske združenia obnovujúce hradné ruiny, novovzniknuté združenia obnovujúce kaštiele,... Vízia je tieto aktivity začať systematicky podporovať a podieľať sa na ich manažovaní.

Opatrenia:

- Posúdiť možnosť vytvorenia osobitného systému manažovania kultúrnych pamiatok vo vlastníctve štátu, obcí a VÚC.

- Pripraviť komplexné legislatívne riešenie starostlivosti o hradné ruiny, vrátane ich správy a následného zamerania a zápisu do katastra nehnuteľností. Podobne ako v prípadoch iných kultúrnych pamiatok určiť príslušnú obec, prípadne občianske združenie, ktoré sa už dlhodobo venuje obnove daného hradu za správcu. Úloha sa bude vykonávať v úzkej spolupráci s príslušnými samosprávami, občianskymi združeniami, neziskovými organizáciami, ...
- Vytvorenie plánu obnovy kultúrnych pamiatok vo vlastníctve štátu.

Inštitucionálne zabezpečenie

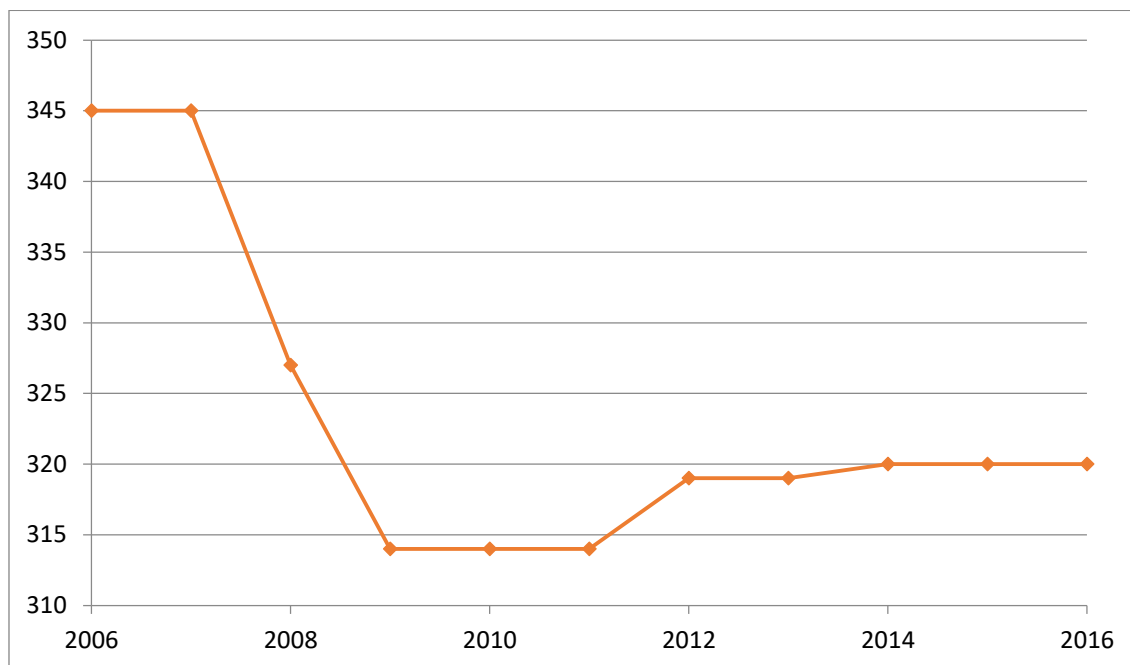
Súčasný stav: Súčasná inštitucionálna schéma orgánov je ustanovená zákonom o ochrane pamiatkového fondu a na jeho realizáciu určuje orgány štátnej správy (ministerstvo, pamiatkový úrad, krajské pamiatkové úrady), územnej samosprávy (obce, mestá a samosprávne kraje).

Špecializovaná štátna správa na úrovni pamiatkového úradu a krajských pamiatkových úradov je zriadená z bývalého Pamiatkového ústavu a jeho pracovísk. V r. 2002 bol pamiatkový úrad personálne doplnený delimitáciou pracovníkov z odborov kultúry okresných a krajských pamiatkových úradov⁵⁾. Na základe uplynulých rokov platnosti zákona o ochrane pamiatkového fondu je možné konštatovať, že systém koncentrovanej špecializovanej štátnej správy je pre ochranu pamiatkového fondu efektívny, racionálny a odborne vyhovujúci.

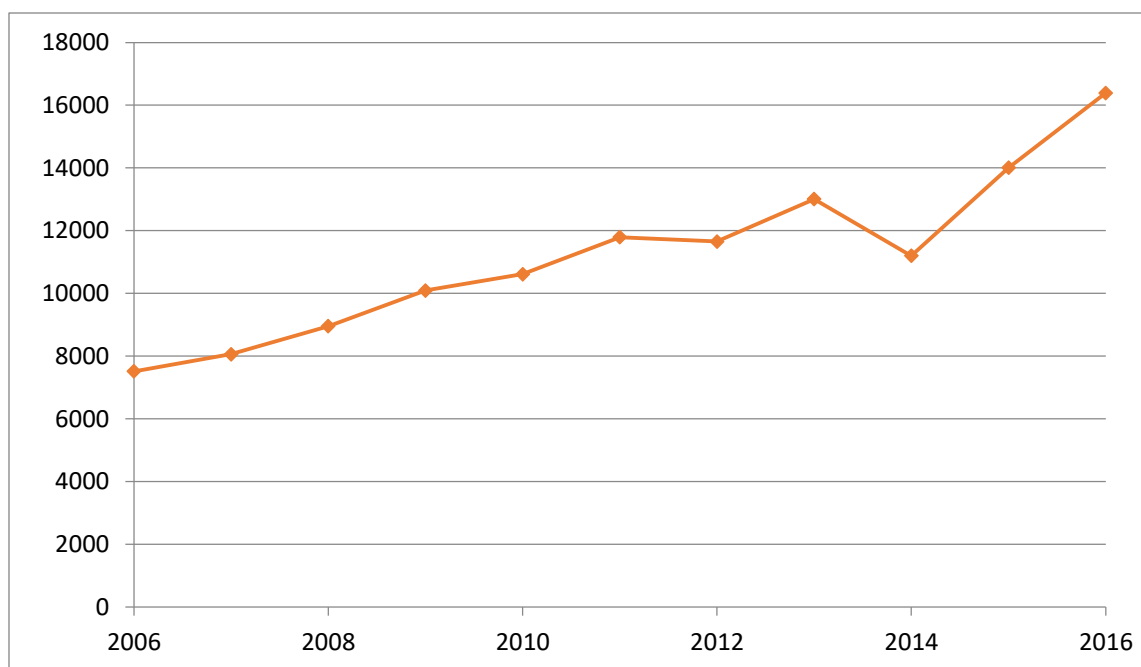
Náročnosť vykonávanej práce, špecifikum odbornej teoretickej a praktickej prípravy a uplatňovanie pri ochrane pamiatkového fondu **nie je dostatočne finančne ohodnotená**. Tieto a niektoré ďalšie nedostatky zapríčiňujú zvýšenú fluktuáciu na odborných úsekoch pamiatkového úradu a jednotlivých krajských pamiatkových úradov, ktorá pri pomerne nízkom počte odborných zamestnancov a špecializácií odboru vytvára ťažkosti pri komplexnom zabezpečovaní úloh oblasti ochrany pamiatkového fondu. Úzka skupina odborníkov, ktorá zotrúva na pamiatkovom úrade a krajských pamiatkových úradoch nie je dostatočne finančne ohodnotená. Je možné povedať, že vykonáva tento druh práce altruisticky. Z finančných dôvodov sa nedarí udržať a vychovať mladých a perspektívnych zamestnancov s možnosťou postupne v praxi z nich získať ďalších odborne spôsobilých pamiatkarov. Generačná medzera sa zväčšuje, nedostatok odborných pracovníkov neprispieva ani ku kvalite činnosti inštitúcie, ani k jej autorite. Krajské pamiatkové úrady a ich pracoviská sú pod tlakom

⁵⁾ Do nového pamiatkového úradu v roku 2002 boli delimitovaní všetci zamestnanci Pamiatkového ústavu /278/ a fyzicky delimitovaných zo štátnej správy bolo iba 59, i napriek tomu, že určený limit zamestnancov zo štátnej správy pre delimitáciu bol 75, čím došlo k prvej úspore a zníženiu stavov vo verejnej správe. K dňu vzniku pamiatkového úradu 1. 4.2002 mal určený počet zamestnancov po úprave na 353. V nasledujúcom období roku 2003 bol limit zamestnancov 352, ktorý zriaďovateľ postupne v nasledujúcich obdobiach v limitoch rozpočtu znižoval na základe rozhodnutí vlády Slovenskej republiky a Ministerstva financií Slovenskej republiky.

stále narastajúcich počtov rozhodnutí, záväzných stanovísk, odborných vyjadrení, čo pri akútnom nedostatku odborných kapacít býva na úkor vedeckovýskumnej, teoretickej a koncepcnej činnosti.

Graf č. 1: Vývoj počtu zamestnancov pamiatkového úradu a krajských pamiatkových úradov v rokoch 2006 – 2016.

Graf č. 2: Vývoj počtu vydaných rozhodnutí v 1. a 2. stupni a záväzných stanovísk pamiatkového úradu a krajských pamiatkových úradov v rokoch 2006 – 2016.

Terajšia prax ukazuje potrebu intenzívnejšie sa venovať aj výskumnej činnosti v oblasti základného výskumu a aplikovaného výskumu. Nedostatok archeológov na krajských pamiatkových úradoch spôsobuje, že krajské pamiatkové úrady nevykonávajú archeologický výskum, na ktorý majú zo zákona o ochrane pamiatkového fondu oprávnenie, ale realizujú len kontrolu prebiehajúcich výskumov. Obdobne chýba aj zastúpenie iných odborníkov, špecializovaných napr. na urbanizmus. Na každom krajskom pamiatkovom úrade a na pamiatkovom úrade by mal byť zamestnanec s odbornou špecializáciou pre každý druh pamiatkového výskumu ako ho v súčasnosti definuje vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 253/2010 Z. z. v znení vyhlášky Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 231/2014 Z. z., resp. aspoň jeden-dva zamestnanci by mali byť špecializovaní na dokumentáciu a pamiatkový výskum, tak aby sa udržala a stúpala úroveň vedeckej a publikačnej činnosti celého pracoviska.

Vízia: Vybudovanie pamiatkového úradu ako modernej a funkčnej inštitúcie špecializovanej štátnej správy, vrátane jednotlivých krajských pamiatkových úradov a špecializovaných pracovísk, ktorá výkonom štátnej správy sleduje a chráni verejný záujem, zároveň je však vedecko-výskumným a dokumentačným pracoviskom v oblasti pamiatkového fondu ako aj archívnym centrom dokumentácie pamiatok. Jedným z najvýraznejších problémov je získavanie nových odborných kapacít, ktorého riešenie je dlhodobé. Inkubátorom takýchto odborníkov na výskum, dokumentáciu, metodiku obnovy pamiatkového fondu by mohli byť špecializované pracoviská pamiatkového úradu.

Opatrenia:

- Vybudovanie štátnych depozitárov na uloženie archeologických nálezov. Dokončenie obnovy objektu na Cukrovej ulici 1 v Trnave. Vytipovanie vhodných objektov na uloženie archeologických nálezov aj v iných krajoch Slovenska (východné a stredné Slovensko). Vráťane personálneho zabezpečenia správy týchto depozitárov a evidencie depozitov.
- V depozitároch vytvoriť samostatnú časť na deponovanie hodnotných architektonických detailov a demontovateľných konštrukcií, ktoré budú za účelom záchrany pamiatkových hodnôt národných kultúrnych pamiatok podliehajúcich procesu dlhodobej a náročnej obnovy dočasne deponované v štátnych depozitároch.
- Rozvoj pamiatkového úradu a jeho špecializovaných pracovísk ako inkubátorov odborníkov na výskum, dokumentáciu, metodiku obnovy pamiatkového fondu (reštaurátorské ateliéry, vedecko-výskumné pracoviská).
- Personálne posilnenie pamiatkového úradu a krajských pamiatkových úradov a hľadanie možností zjednodušenia procesov s cieľom zníženia administratívneho zaťaženia zamestnancov.
- Metodické vzdelávanie pracovníkov pamiatkového úradu a krajských pamiatkových úradov formou „učiacej sa inštitúcie“ s využívaním príkladov dobrej praxe, odborných postupov a tvorby metodík pre obnovu kultúrnych pamiatok s aktívnym využívaním vnútorných kapacít.
- Personálne a kompetenčné posilnenie Pamiatkovej inšpekcie ministerstva je nutné, aby mohla vykonávať kontrolu realizácie obnovy pamiatkového fondu v teréne. Je potrebné aby Pamiatková inšpekcia ministerstva obsahovala odborníkov z rôznych profesií vstupujúcich do obnovy pamiatkového fondu. Okrem stavebne vzdelaných pracovníkov je vhodné rozšíriť Pamiatkovú inšpekciu o archeológa a reštaurátora. Pri novele zákona o ochrane pamiatkového fondu rozšíriť kompetencie pamiatkovej inšpekcie o udeľovanie pokút fyzickým osobám, ktoré sa dopustia priestupku na úseku ochrany pamiatkového fondu.

5.7.1. Archív Pamiatkového úradu Slovenskej republiky

Súčasný stav: Archív pamiatkového úradu je od roku 1992 špecializovaným verejným archívom s celoslovenskou pôsobnosťou. Archív sa špecializuje na oblasť ochrany pamiatkového fondu na celom území Slovenska, zhromažďuje, spracováva a ochraňuje dokumenty z rokov (1872) 1919 – 1995, ktoré sa akýmkoľvek spôsobom viažu na slovenské kultúrne dedičstvo. Archív sa pri svojej práci dôsledne riadi zákonom č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, archívne dokumenty spracováva podľa najnovších poznatkov archivistiky, pre pamiatkový úrad a krajské pamiatkové úrady zároveň vykonáva predarchívnu starostlivosť.

Archív sídli v zrekonštruovaných priestoroch bývalej Kühmayerovej továrne v Bratislave (v súčasnosti sídelná budova pamiatkového úradu) a vysunuté archívne pracoviská má aj na krajských pamiatkových úradoch v Trnave, Trenčíne, Nitre, Banskej Bystrici, Košiciach a Prešove. Depoty na archívne dokumenty sú vybavené systémom mobilných a pevných regálov. Archív podľa archívneho zákona pravidelne preberá z registratúrnych stredísk pamiatkového úradu a všetkých ôsmich krajských pamiatkových úradov registratúrne záznamy, ktorým uplynula lehota uloženia a ktoré boli vo vyraďovacích konaniach posúdené ako archívne dokumenty. V súčasnom období sa realizuje modernizácia depotov a zvyšuje sa ich kapacita tak, aby umožnila prebratie archívnych dokumentov z rokov 2002 – 2006. Archív nedisponuje žiadnou priestorovou rezervou pre prísun ďalších dokumentov, ktorým v rokoch 2017 – 2020 uplynie lehota uloženia.

V súvislosti s elektronizáciou verejnej správy a rastúcim objemom elektronických registratúrnych záznamov vyvstáva potreba dátového úložiska elektronických archívnych dokumentov, ktoré by umožnilo plynulé preberanie elektronických archívnych dokumentov, ich ochranu, sprístupňovanie a využívanie verejnosťou. Archív v súčasnosti nedisponuje nijakým úložným priestorom na ukladanie elektronických dát.

Archív sa od roku 2006 systematicky venuje digitalizácii archívnych dokumentov vyhotovených na papierovom, sklenenom a celuloidovom nosiči (fotografie, diapozitívy, plány, skice, plagáty, mapy, texty a pod.). Do konca roku 2016 bolo zdigitalizovaných 494 152 súborov, celkový objem digitálnych dát je 5,5 TB. Archív zabezpečuje digitalizáciu na vlastných skenovacích zariadeniach, ktoré sú už v súčasnosti opotrebované a vyžadujú si výmenu. Archív v súčasnosti disponuje len obmedzeným priestorom na zálohovanie a ukladanie digitálnych dát vzniknutých digitalizáciou archívnych dokumentov v rámci servera pamiatkového úradu.

Archív využíva pri odbornom spracovávaní a sprístupňovaní archívnych dokumentov archívny informačný systém, ktorý bol špeciálne vyvinutý pre potreby archívu v roku 2015. Systém však vykazuje viaceré nedostatky, ktoré archivárom neumožňujú postupovať pri spracovávaní dokumentov efektívne a racionálne. Archív nedisponuje prostriedkami na zabezpečenie riešenia zmenových požiadaviek systému.

Informácie a metadáta z archívneho informačného systému, vrátane digitálnych kópií archívnych dokumentov, sú prezentované na webovej stránke www.pamiatky.sk, kde sú aktualizované každých 24 hodín. Archív je jediným archívom na Slovensku, ktorý umožňuje širokej bádateľskej verejnosti on-line vyhľadávanie informácií v komplexnej archívnej databáze, on-line registráciu bádateľov a prezentáciu digitálnych kópií archívnych dokumentov vo formáte JPG zabezpečených ochranným vodoznakom.

Vízia: Zabezpečenie zmysluplného poslania archívu v digitálnom veku je možné realizovať len systematickou informatizáciou, elektronizáciou a digitalizáciou. Hlavné úlohy archívu sa v budúcnosti budú zameriavať na on-line poskytovanie služieb verejnosti, čo plne korešponduje s plánmi budovania európskej informačnej

a vzdelanostnej spoločnosti.

Opatrenia:

- Modernizácia archívnych depotov a zvyšovanie ich úložnej kapacity.
- Zabezpečenie úložného priestoru na ukladanie, ochranu a prezentáciu elektronických archívnych dokumentov vzniknutých z činnosti elektronickej verejnej správy.
- Zabezpečenie úložného priestoru na ukladanie, ochranu a prezentáciu digitalizovaných archívnych dokumentov.
- Obnova technického vybavenia potrebného na digitalizáciu archívnych dokumentov.
- Riešenie zmenových požiadaviek archívneho informačného systému.
- Rozšírenie on-line služieb poskytovaných širokej verejnosti a zvýšenie kapacity internetovej domény.
- Budovanie Digitálneho pamiatkového archívu ako systému internetovej prezentácie digitálnych dát.